Impact Factor 6.261 ISSN- 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOW ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

UGC Approved Multidiciplinary international E-research journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

12 January 2019 Special Issue – 92

महात्मा गांधी यांचे विचार

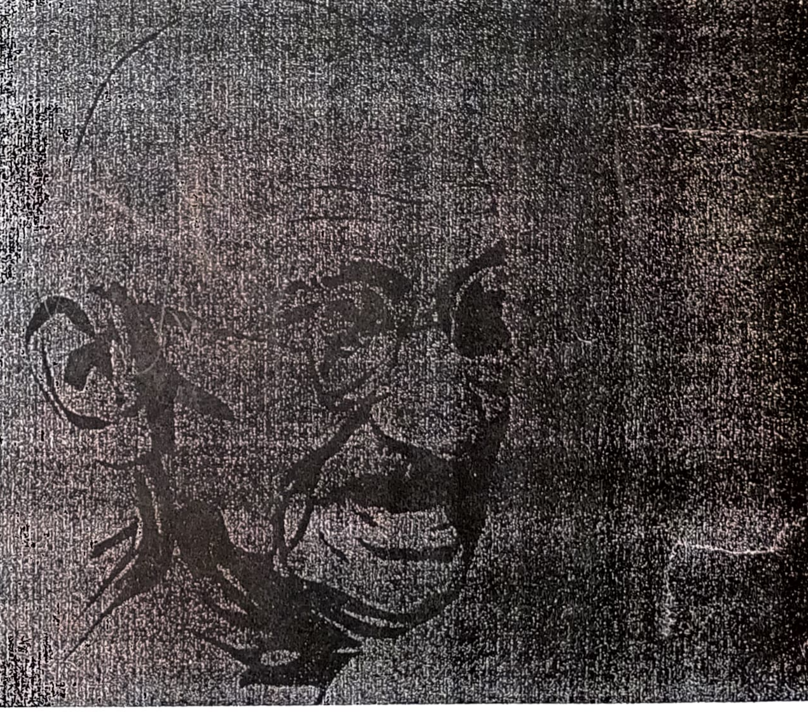

Chief Editor
Dr. Dhanraj T. Dhangar
Assist. Prof. (Marathi)
MGV'S Arts & Commerce college,
Yeola, Dist. Nashik (M.s.) India

Executive Editor of This Issue
Dr. Galphade A.B.
Assit. Prof. Heda of Dept.,
Political Science,
Vasant Mahavidalaya , Kaij, Dist. Beed

① Dr. Shivaji Diwan (Pol.sci)

Dr. Shinde S.K.
Assit. Prof. Dept. of Political Science,
Vasant Mahavidalaya , Kaij, Dist. Beed

* Dr. Shivaji Di (16) (Pol.sci) (4)

Visit to - www.researchjourney.net SWATIDHAN PUBLICATION

Impact Factor – 6.261 ISSN – 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

Multidisciplinary International E-research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

12 January 2019

SPECIAL ISSUE –92

महात्मा गांधी यांचे विचार

Chief Editor -
Dr. Dhanraj T. Dhangar,
Assist. Prof. (Marathi)
MGV'S Arts & Commerce College,
Yeola, Dist – Nashik [M.S.] INDIA

Executive Editor of This Issue
Dr. Galphade A.B.
Assit. Prof. Heda of Dept.,
Political Science,
Vasant Mahavidalaya , Kaij, Dist. Beed

Dr. Shinde S.K.
Assit. Prof. Dept. of Political Science,
Vasant Mahavidalaya , Kaij, Dist. Beed

SWATIDHAN INTERNATIONAL PUBLICATIONS
For Details Visit To : www.researchjourney.net

© All rights reserved with the authors & publisher Price : Rs. 400/-

RESEARCH JOURNEY International Multidisciplinary E-Research Journal | ISSN- 2348-7143
Impact Factor - (SJIF) – 6.261, (CIF) - 3.452, (GIF) –0.676 | January 2019 | UGC Approved No. 40705
Special Issue 92 , महात्मा गांधी यांचे विचार

Index

1.	Gandhi And His Ideals : A Source Of Literary Creation	Dr. Umakant D. Padamwar	7
2.	गांधीजीचे सत्याग्रह संबधी विचार	प्रा.तेलंगे एन.एन.	9
3.	महात्मा गांधीचे विचार व कार्य	प्रा. डॉ. अत्तार अमजद हारुण	11
4.	ग्रामविकासासाठी गांधी विचाराची उपयुक्ता	प्रा. डॉ. रजनी अ. बारोळे	14
5.	महात्मा गांधीजींचे सत्याग्रहासंबंधी विचार	चौधरी प्रदीप विनायक	16
6.	महात्मा गांधीजींचे सत्य आणि अहिंसेसंबंधी विचार	प्रा.डहाळे सचिन राजाभाऊ प्राचार्य डॉ.व्ही.जी. गुंडरे	19
7.	गांधीजीच्या विचारांची आजच्या स्थितीत उपयुक्तता	प्रा. डॉ. जगदिश देशमुख	21
8.	महात्मा गांधीजींचेसामाजिक विचार	प्रा.डॉ.शिवाजी गोविंदराव दिवाण	23
9.	महात्मा गांधी विचारांची प्रस्तुतता	प्रा. डॉ राजेश सुभाष चालीकवार	25
10.	महात्मा गांधीजींचे समग्र विचार	डॉ.राम प्र.ताटे डॉ.संभाजी रा. पाटील	28
11.	गांधीजींच्या विचारांची सद्यस्थितीत उपयुक्ता	प्रा.डॉ.जे.एस.ढवळे	30
12.	हिन्दी साहित्य में गांधी दर्शन	प्रा.डॉ.सय्यद अमर फकिरसाब	32
13.	गांधीजींचे शिक्षणविषयक विचार	प्रा.डॉ.बालाजी खराबे	34
14.	महात्मा गांधी : धर्म आणि राजकारण	डॉ. शेख फेरोज जफर	36
15.	महात्मा गांधीजीच्या विचारांची आजच्या स्थितीत उपयुक्तता व गरज	डॉ. घायाळ एस. पी.	38
16.	महात्मा गांधीप्रणित सामाजिक विधयक कार्यक्रमः एक अभ्यास	डॉ.इंगळे चत्रभुज बंकटराव	40
17.	महात्मा गांधीजींचे सामाजिक विचार	डॉ.लक्ष्मण गिते	43
18.	राष्ट्रपिता महात्मा गांधीजीच्या आर्थिक विचाराचे परिक्षण	प्रा. डॉ. कांबळे एम.एस.	45
19.	म. गांधीजी आणि राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज यांच्या 'ग्रामस्वराज्य' विचारातील साधर्म्य	प्रा. डॉ. सुनिता शंकरराव कुरूडे	48
20.	महात्मा गांधी प्रणीत अहिंसा : एक जीवनप्रवाह	प्रा.मलदोडे साहेबराव रामराव	51
21.	महात्मा गांधीजींचे आर्थिक विचार	प्रा. वाघमारे आर. वाय.	53
22.	महात्मा गांधी यांचे राष्ट्रीय एकात्मतेविषयीचे विचार	प्रा.डॉ.सुखनंदन ढाले	55
23.	महात्मा गांधी यांचे राजकिय विचार एक दृष्टी क्षेप	प्रा.डॉ.हारिभाऊ पांडुरंगराव कदम	58
24.	महात्मा गांधींच्या सत्य आणि अहिंसा तत्वाचा प्रभाव	प्रा.डॉ.टी.बी.पुरी	60
25.	महात्मा गांधी यांच्या शैक्षणिक विचारांचा अभ्यास	प्रा.जिजाराम श्रीकृष्ण बागल	63
26.	महात्मा गांधीजींचा समतेविषयक दृष्टिकोन	प्रा. जोगदंड एम.बी.	64
27.	गांधीजीची सत्य आणि अहिंसेची संकल्पना	डॉ. वनमाला गुंडरे	66
28.	महात्मा गांधी यांचे शैक्षणिक, सामाजिक, विचार - एक अभ्यास	डॉ. विठ्ठल शंकरराव देशमुख	68
29.	महात्मा गांधीचे शिक्षण विषयक विचार	प्रा. ढगे सछिंद कांतीलाल ढगे	70
30.	महात्मा गांधीचे आर्थिक विचार	प्रा. दुनघव ए.डी.	72
31.	महात्मा गांधीजींच्या राजकीय विचारांचे चिंतन	डॉ.सचिन शिंदे	74
32.	म. गांधीजीचे सत्य आणि अहिंसेविषयी विचार	प्रा. सोनवणे उत्तम मोहन	76
33.	महात्मा गांधीजीचे सत्याग्रहासंबधीचे विचार	डॉ. श्री. काकासाहेब गंगाधर पोकळे	79
34.	महात्मा गांधी यांचे राजकीय विचार	डॉ. प्रशांत भाऊसाहेब सोळंके	82
35.	महात्मा गांधी यांचे शिक्षण विषयक विचार	प्रा.डॉ.वानखेडे उमाकांत ज्ञानोबा	84
36.	महात्मा गांधीजीचे राजकीय विचार	प्रा.डॉ. बी.एम.नरवाडे	87
37.	महात्मा गांधी यांचे आर्थीक विचार	प्रा. डॉ. अनंत नरवडे	90
38.	महात्मा गांधीजीचे आर्थिक विचार	प्रा.डॉ. संजय जोगदंड	94
39.	महात्मा गांधीजींचे अफ्रिकेतील सामाजिक कार्य, एक अभ्यास	प्रा.गंगणे आर.व्हि.	96
40.	गांधी विचार आणि भारतीय लोकशाही	प्रा.संदिप कोरडे	99
41.	महात्मा गांधी एक अष्टपैलू व्यक्तिमत्व	प्रा. ज्योती मगर	101

RESEARCH JOURNEY International Multidisciplinary E-Research Journal | ISSN- 2348-7143
Impact Factor - (SJIF) – 6.261, (CIF) - 3.452, (GIF) –0.676 | January 2019 | UGC Approved
Special Issue 92 , महात्मा गांधी यांचे विचार | No. 40705

महात्मा गांधीजींचेसामाजिक विचार

प्रा.डॉ. शिवाजी गोविंदराव दिवाण
राज्यशास्त्र विभाग , महिला महाविद्यालय,गेवराई जि.बीड.

आपल्या पारदर्शक, प्रसन्न, प्रासादिक शैलीत लिहिलेल्या इंग्रजी आत्मचरित्रामुळे गांधीजी एक अभ्यासविषय म्हणून अनेकांपुढे आले.समाजकल्याण, देशाचे कल्याण घडवून आणण्यासाठी जनतेनेसरकारला आवश्यकतेसहकार्य केले पाहिजे.हेसहकार्य करत असतांना भारतीय समाजातील उणिवा, दोष जाणीव पूर्वक दूर करण्यासाठी प्रयत्न करावा.

मोहनदास करमचंद गांधी यांचे स्थान भारतातच नव्हे तर जगात अद्वितीयहोते.तेसाधारणतः सुमारे दोनतपे भारतीय राजकारणांच्या क्षितीजावर अखंडतळपतहोते. त्यांचे एकत्रित विचारचं पुढे गांधीवाद म्हणून ओळखले जावू लागले.पुढे गांधीयुगाचे वादळ भारतात प्रखरतेने कार्य करताना आपणास दिसून येते.

गांधीजीचे सामाजिक विचार :

त्यांच्या मते राजकीय पक्षाचा विचार करताना सामाजिक प्रश्न लक्षात घ्यावे लागतात.त्यांच्या मते सामाजिक क्षेत्रातील भारतीयांची झालेली अवनती म्हणजे स्वराज्याच्या मार्गातील एक मोठा अडथळा आहे.गांधीजींना सामाजिक परिवर्तन महत्त्वाचे वाटत असे.सामाजिक परिवर्तन झाले नाही तर आपण स्वराज्याला पेलण्यास पात्र ठरणार नाही.त्यामुळे आपण राजकीय प्रश्न आणि सामाजिक प्रश्न एकाच वेळी हाताळले पाहिजे.शतकानुशतके भारतीय माणूस रुढी, परंपरेचा गुलाम बनला आहे.त्या गुलामगिरीतून त्याला मुक्त करावयाचे असेल तर सामाजिक कार्यकर्त्यांजवळ उदिष्टांची निर्मिती निश्चिती चिकाटी, तळमळ आवश्यक आहे.

गांधीजी सामाजिक विचारांमध्ये पुढील महत्त्वाचे विचार मांडतात :

1. प्राचीन काळाचीस्थिती :-

गांधीजींना वर्ण व्यवस्था मान्य होती, परंतूस्त्री-पुरुष समानता असावी असा त्यांचा आग्रहहोता.भारतीय समाजाने विनाकारण स्त्रीयांनाहीन लेखले.सतत तुच्छ दर्जा दिला.वास्तविक तसे पाहतास्त्रीही आपला स्वतंत्र ठसा उमटवू शकते एवढी तिच्यात धमक असते.खरे तर स्त्रियांची सामाजिक गुलामगिरीही मूळात त्यांच्या मानसिक गुलामगिरीतून जन्मास आली आहे.एकदा कात्यांनी या गुलामीच्या बेडया तोडण्याचे मनापासून ठरवले तर त्यांना कोणी अडवू शकत नाही.पण सद्यस्थितीलासुध्दाही अशक्यप्राय गोष्ट वाटते.

2. स्त्रियांची प्रगती :-

पारंपारिक भारतीय समाज व्यवस्थेने नेहमीच स्त्रिला हीन दर्जाची वागणून दिली सतत तिचीहेटाळणी केली उपेक्षा केली.प्राचीन काळात तर बालविवाह, सतीची चाल, केशवपन इ.अमानुष अशा रुढी, परंपरांची शिकारस्त्रीसातत्याने व्हायची. तिचे स्वातंत्र नाकारले जायचे केवळ, चूल आणि मूल या चाकोरीबध्द क्षेत्रातच तिला बंदिस्त केले गेले यामुळेती आर्थिकदृष्टयापूर्णपणे पुरुषावर अवलंबून राहू लागली व त्यामुळेती पूर्णपणे गुलामचं झाली.स्त्रीला चांगली वागवणूक दिली जात नाही.भव्यदिव्य व वैभवशाली सांस्कृतीत स्त्रिला हिनतेची वागणूक देणेहेहिंदूसंस्कृतीला अशोभनीय आहे.

3. पुरुषांचे सहकार्य :-

सामाजिकसमतेत पुरुषांनी रस दाखवला पाहिजे, त्यांनीस्त्रियांच्या प्रगतीसाठी उद्धारासाठी कार्य केले पाहिजे.जुन्या काळात तर स्त्रियांनी अतिशय हालसोसले.याची जाणीव पुरुष वर्गाने ठेवणे अत्यंत गरजेचे आहे.स्त्रीविषयक त्यांनी पुरोगामीपणे, उदार दृष्टीकोण ठेवून पुढे आले पाहिजे काम केले पाहिजे.पुरुषांनी निरनिराळया क्षेत्रात स्त्रियांना आपल्या बरोबर काम करण्याचीसंधी दयावी.

4. विधवा विवाह :-

इंग्रजांच्या काळात व स्वातंत्र मिळाल्यानंतर बालविवाहाची पध्दतीहोती. व दुदैव आरोग्य रक्षणाचीसाधने नसायाची व कोणतीही साथ येऊन मुले मृत्यू पावत असत व तीला पुर्नविवाह करता येत नसे.व तीलासंपूर्ण जीवन विधवा म्हणून जगावे लागत असे म्हणून गांधीजींनी विधवा विवाहाचा पुरस्कार केला.त्यामुळे बालविधवांचे प्रमाण वाढले होते.बालविधवांना जन्मभर सक्तीच्या वैधव्यात दिवस कंठावे लागत.

5. जातीव्यवस्था :-

भारतीय समाजाला लागलेला कलंक म्हणजे जातीव्यवस्था.गांधीजीहे वर्ण धर्माचे पुरस्कर्तेहोते पण जाती व्यवस्थेचे विरोधक होते.प्राचीन काळी अशा प्रकारची वर्ण व्यवस्था अस्तित्वात होती परंतूत्यातून जन्मावर आधारित जात निर्माण झाली. जाती व्यवस्था हे भारताचे त्यातीलसमाजाचे विभाजनाचे कारण झाले.त्यामुळेसमाजाच्या प्रगतीला अडथळा निर्माण झाला.

6. अस्पृश्यता :-

गांधीजींना वर्ण व्यवस्था मान्य होती मात्र जातीव्यवस्था मान्य नव्हती.जाती व्यवस्थेने भारतीय समाजाचेतुकडेतुकडे केले.जातीव्यवस्थेला हिंदू धर्माने आधार दिल्यामुळे तर प्रश्न अधिकगंभीर स्वरुपाचे बनले होते.ही दुदैवी स्थिती महात्मा गांधीजी ओळखलीहोती.गांधीनी म्हणायचे जातीव्यवस्था ईश्वराने निर्माण केली नाही तर माणसाने निर्माण केली.अस्पृश्यता हा हिंदूधर्मावरील एक मोठा कलंक बनला उच्च वर्णियांनी अस्पृश्य समाजाचा छळ केलात्याद्वारे त्यांना गुलाम बनविण्याचा प्रयत्न केला.चार्तुरवर्णीय व्यवस्थेतून जात निर्माण झाली जात हा बंदिस्त गट आहे. जातीव्यवस्थेतून काही जातीचे लोक काही जातीतल्या लोकांना कनिष्ठ समजतात व त्यातूनचश्रेष्ठ, कनिष्ठांची भावना निर्माण झाली. अस्पृश्यता जातीय व्यवस्थेवर अवलंबून आहेव त्यासाठी जातीव्यवस्था नष्ट करावी लागेल.

RESEARCH JOURNEY International Multidisciplinary E-Research Journal | ISSN- 2348-7143
Impact Factor - (SJIF) – 6.261, (CIF) - 3.452, (GIF) –0.676
Special Issue 92 , महात्मा गांधी यांचे विचार | January 2019 | UGC Approved No. 40705

अस्पृश्यता निर्मुलनासाठी उपाय :

1. उच्च वर्णीयांनी अस्पृश्यतेसाठी कल्पनाही मानने जी कीअस्पृश्यताही ईश्वराला मान्य नाही.
2. अस्पृश्यता लोकांच्या मुलांचा सांभाळ वरिष्ठ वर्गीय लोकांनी करावा.
3. स्पृशांनी अस्पृशांना सांभाळून घ्यावे व आपुलकी दाखवावी व प्रमाणे आपलेसे केले तर ही कल्पना दूरहोईल.
4. एक गाव एक पानवठा, सामुहिक भोजनाचा कार्यक्रम
5. आंतरजातीय विवाह लावले जावेत.

7. हिंदू-मुस्लिम एकता:-

भारतीय समाजात हिंदू - मुस्लीमहे धार्मिक गट बलवान होते.या आधारावर अल्पसंख्याक किंवा बहुसंख्याक अशी विभागणी झाली.हिंदूचीगणना बहुसंख्यांक व मुस्लिमांची गणना अल्पसंख्यांकान करण्यात येऊ लागली. समाजात नेहमी यामुळे वातावरणातं तणाव निर्माण झालेला आपणास दिसतो.गांधीजींना दोन स्वतंत्र राष्ट्राचीसंकल्पनाची बॅ.जीनांनी मांडलीहोतीती मान्य नव्हती. गांधीजींच्या मतेहिंदू आणि मुस्लिमहे एकाच राष्ट्राचे प्रमुख घटक आहेत.गांधीजी म्हणतात, जातीच्या आधारावर हा समाज विभागला गेला व यामुळे आपआपसात भांडणे व दुसरीकडे धर्माच्या आधारावर विघटलेला असा समाज या हिंदू मुस्लीम मध्ये दंगली व्हायच्या धर्माच्या आधारावर या दोन्ही समाजात ऐकी नाही. ब्रिटीशांनी या हिंदू मुस्लीम समाजामध्ये फुट पाडली व आपसात भांडणे लावण्याचा प्रयत्न केला.

8. गोवंशरक्षण :-

गांधीजी गोमातापूजकहोते. त्यांच्या गाय दलित,गरीब लोकांचे प्रतिक आहे.गायींकडे मानवी दृष्टीकोनातून पहावयास हवे.गाय हेहिंदू धर्माचे आराध्य दैवत आहे.भौतिक दृष्टीकोनातून गाय महत्त्वाची आहे.गाय पूरक असे दूध देते.गायीमुळे शेणखत मिळते.व जमिनीचा पोतसुधारतो.गायीपासून शेतीसाठी लागणारे बैल पैदासहोता.म्हणूनहिंदूसाठी गोहत्या पालन करण्यास गांधीजींनी सांगितले.

9.मद्यपानाला विरोध :-

गांधींना मद्यपान आवडत नव्हते.गांधीच्या मते चोरी करणारा व मद्यपान करणारा यामध्ये फरक नसतो.मद्यपानाने शरीराचा तर नाश होतो पण आत्म्याचा ही ऱ्हास होतो.गांधीजीवर आपल्या आईचा प्रभाव पडलाहोता.गांधीजी दारु बंदीचे कट्टर पुरकर्तेहोते.दारु पिणेहे समाजाला नैतिक दृष्टया अधपतनाकडे नेते किंवा समाजाला विनाशाकडे नेते.दारु पिणाराहा अतिशय वाईट आहे.कारण यामुळे घरातील सर्वांना त्रास होतो.व शरीर विकृत होते.कुटुंबाची वाताहात होते.दारु उत्पादित करणारे आणि विकणारे वाईट आहे.दारु विकणारी दुकाने म्हणजे विष विकणारी दुकाने आहेत असे गांधीजी म्हणतात यावर सामाजिक बहिष्कार घालावा.

10. शिक्षण:-

गांधीजींनी पुस्तकी शिक्षणापेक्षा व्यवहारिक ज्ञानाला महत्व दिले.राष्ट्रीय विकासासाठी योग्य शिक्षणाची गरज आहे.पुस्तकी शिक्षणामुळे माणसांची उंची वाढलेच याची खात्री देता येत नाही मात्र त्याच्याजवळ व्यवहारिक ज्ञान असेल तर जीवनात यश मिळतेच.

समृध्द मानवी जीवन हे नीतीमूल्यावर आधारलेले आहे.शिक्षणातून राष्ट्रभक्ति निर्माण होते.शिक्षण हे नेहमी आपल्याच भाषेत झाले पाहिजे.त्यामुळे त्यांना विषय समजून भाषेचा अभिमान जागृतहोतो. समाजाचे कल्याण करणेहा गांधीच्या विचारांचा मूळ गाभा आहे.त्यामुळे राजकारणाचा विचार करतानासमाजकारण टाळता येत नाही.सामाजिक मुक्ती गांधीजींना अभिप्रेत होती.

संदर्भसूची :

1. सत्याचे प्रयोग - मो.क.गांधी
2. राजकीय विचारप्रणाली - डॉ.सौ. शुभांगी राठी
3. दीपस्तंभ- प्रा. शिवाजी भोसले
4. सा. महामानव- प्रा. सौ. माधवी कवी
5. आधुनिक भारतीय राजकीय विचारवंत- डॉ. वा.भा.पाटील

Sawant K.D.
Lecturer in History
Mahila College, Georai.